

УДК 343.985

Оксана Василівна ПЧЕЛІНА,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
криміналістики та судової експертології факультету № 1
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0224-1767>

ЩОДО КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ВИЗНАЧЕННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КОРУПЦІЙНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ

В останні роки особливої популярності набув термін «корупція» і похідні від нього – «корупційні правопорушення», «корупційні злочини». Цими термінами оперують як на політичній арені, так і з наукових трибун. Тому й ми не оминули увагою питання про корупційний характер окремих злочинів у сфері службової діяльності. Адже в наявних наукових напрацюваннях з дослідження злочинів у сфері службової діяльності та корупційних діянь основна увага приділялась вивченню значення, змісту, ознак корупції та засобів боротьби з нею відокремлено від такої категорії кримінальних правопорушень як злочини у сфері службової діяльності. Тільки в 2013 році з'явилися перші спроби дослідження особливостей розслідування злочинів корупційної спрямованості (В. А. Журавель, В. Ю. Шепітько) [1]. Згодом проводилися дослідження іншими вченими, спрямовані на визначення: поняття та загальної характеристики корупційних злочинів, особливостей кримінальної відповідальності та покарання за них [2], шляхів удосконалення кримінально-правових норм про корупційні злочини та інші посягання, пов'язані зі службовим зловживанням (О. П. Горпинюк) [3], заходів протидії та запобігання корупційним злочинам у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (О. В. Шемякін) [4], методологічних засад доказування таких злочинів (А. В. Шевчишен) [5], а також перспективи формування комплексної методики розслідування корупційних злочинів (Т. І. Савчук) [6].

Проте й по сьогодні не вироблено однозначної позиції стосовно термінологічного позначення злочинів, пов'язаних з корупційними проявами, та їх визначення. Наведена ситуація негативно відображається на діяльності з боротьби з такими кримінальними правопорушеннями. Тому беззаперечним є твердження про те, що чітке й однозначне розуміння злочинів у сфері службової діяльності корупційної спрямованості має важливе кримінально-правове й криміналістичне значення, оскільки від цього залежить правильна кваліфікація дій особи й спрямованість діяльності органу досудового розслідування, яким встановлюються факт вчинення злочину та причетність до нього не будь-якої особи, а лише суб'єкта вчинення вказаної категорії кримінальних правопорушень [7, с. 68].

Тож краще усвідомити зміст і основні ознаки злочинів у сфері службової діяльності корупційної спрямованості дозволить чітке розуміння корупції та похідних від неї термінів. Зокрема, корупцію прийнято визначати як негативне соціальне явище [8, с. 85]. При цьому, А. О. Лебедєва уточнює: корупція – не просто явище, яке торкається економічного, соціального та політичного життя країни. Вона пронизує всю систему влади та може вразити значну частину інструментів, що забезпечують взаємодію суспільства та влади [9, с. 135]. На «збірний» характер корупції вказують також К. М. Абдієв і Н. О. Єгорова [10, с. 9; 11, с. 31].

Як вдало було зазначено, злочини «корупційного характеру» не мають єдиного основного об'єкта, інколи істотно різняться за ступенем суспільної небезпеки; відрізняються значним різноманіттям дій (бездіяльності) та наслідків, що становлять об'єктивну сторону злочинів; не володіють єдиними, властивими всім без винятку, особливостями суб'єктивної сторони. У зв'язку з цим значення корупції зводиться виключно до її соціологічного поняття. Тому множинність і різноманіття правопорушень, пов'язаних із корупцією, ще раз наводять на думку про неможливість існування корупції як самостійного складу правопорушення [11, с. 14, с. 28–29]. Зокрема, О. І. Кірпи́чников під корупцією розуміє використання державної

служби в особистих інтересах у найширшому сенсі, у відповідності до якого це негативне соціальне й правове явище може існувати поряд із державною і в недержавній сфері [12, с. 18].

З приводу наведеного вважаємо, що в кримінальному законі виділити окремих склад злочину, який би передбачав відповідальність за корупційні діяння, неможливо. Тим паче, що вбачається вірною думка, згідно з якою переважна кількість злочинів у сфері службової діяльності є корупційними за своїм характером. Це пояснюється тим, що ці злочини переслідують ціль збагачення, а сфера службової діяльності є засобом досягнення цієї цілі. А так, як злочини у сфері службової діяльності є «розсіяними» по Особливій частині КК України, то передбачення відповідальності за корупційні діяння в одному складі злочину не вбачається можливим.

У криміналістичній літературі також уживалися спроби надати визначення службовим злочинам корупційної спрямованості. Зокрема, можна зустріти трактування останніх, як суспільно-протиправних діянь, які вчиняються службовою особою із корисливої або іншої особистої зацікавленості, що потягло суттєві порушення прав і законних інтересів громадян і організацій або охоронюваних законом інтересів суспільства або держави [7, с. 69]. У цілому запропонована дефініція вбачається вірною, проте викликає певні зауваження. По-перше, вважаємо доречніше вживати термін «злочини у сфері службової діяльності корупційної спрямованості», так як вказане поняття вказує на сферу, в якій вчиняються такі правопорушення, та мету їх скоєння. По-друге, пропонуємо уточнити таку ознаку, як особа злочинця, переліком її можливостей, що впливають з її становища й обумовлюють способи вчинення цих правопорушень.

Отже, злочини у сфері службової діяльності в переважній більшості переслідують корисні цілі – максимального збагачення за короткий проміжок часу і за будь-яку ціну. Найчастіше такою ціною стають інтереси служби. Вказане й характеризує такі злочини як корупційно спрямовані. Ця ознака обов'язково повинна бути врахованою під час розробки відповідної криміналістичної методики з метою надання працівникам правоохоронних органів на озброєння насправді цінні й дієві рекомендації зі своєчасного виявлення та ефективного розслідування злочинів у сфері службової діяльності [13, с. 70]. Тож під злочинами у сфері службової діяльності корупційної спрямованості пропонуємо розуміти суспільно небезпечні винні діяння, що вчиняються задля збагачення службовими особами з використанням своїх повноважень і становища всупереч інтересам служби, а також можливостей, які впливають зі службового становища, котрі, як наслідок, підривають авторитет і порушують встановлений порядок функціонування та нормальну діяльність органів державного апарату, апарату місцевого самоврядування й інших юридичних осіб незалежно від форми власності.

Список бібліографічних посилань: 1. Шепітько В. Ю., Журавель В. А. Розслідування злочинів корупційної спрямованості: наук.-практ. посіб. Харків: Харків юридичний, 2013. 219 с. 2. Савченко А. В. Корупційні злочини (кримінально-правова характеристика): навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2016. 168 с. 3. Горпинюк О. П. Деякі шляхи вдосконалення кримінально-правових норм про корупційні злочини та інші посягання, пов'язані зі службовим зловживанням. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2016. № 2. С. 275–282. 4. Шемякін О. В. Протидія і запобігання корупційним злочинам у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2013. 242 с. 5. Шевчишен А. В. Методологія проведення досліджень доказування корупційних злочинів у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. *Європейські перспективи*. 2016. № 1. С. 81–86. 6. Савчук Т. І. Перспективи формування комплексної методики розслідування корупційних злочинів // Процесуальні та криміналістичні аспекти досудового розслідування: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 14 квіт. 2016 р.). Одеса, 2016. С. 123–125. 7. Суворов О. М. Поняття службових злочинів корупційної спрямованості та їх криміналістична характеристика. *Часопис Академії адвокатури України*. 2014. № 4 (25), т. 7. С. 66–71. 8. Дук А. В. Международные правовые и организационные аспекты борьбы с коррупцией // Теория и практика противодействия: современные тенденции: тезисы докл. междунар. науч.-практ. конф. (Минск, 25 апр. 2012 г.). Минск: Акад. МВД, 2012. С. 83–86. 9. Лебедева А. А. Криминологические аспекты рейдерства и коррупции // Теория и практика противодействия: современные тенденции: тезисы докл. междунар. науч.-практ. конф. (Минск, 25 апр. 2012 г.). Минск: Акад. МВД, 2012. С. 134–137. 10. Абдиев К. М. Понятие

коррупции и система уголовно-правовых средств борьбы с нею. По материалам Кыргызской Республики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. М., 1995. 20 с. 11. Егорова Н. А. Преступления против интересов службы: монография. Волгоград: Волгогр. юрид. ин-т МВД РФ, 1998. 354 с. 12. Кирпичников А. И. Взятка и коррупция в России. СПб.: Альфа, 1997. 351 с. 13. Пчеліна О. В. Корупційна спрямованість як ознака окремих злочинів у сфері службової діяльності. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2014. Вип. 5, т. 3. С. 67–70.

Одержано 12.09.2017

УДК 343.98

Валерій Дмитрович ПЧОЛКІН,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін
факультету № 6 Харківського національного
університету внутрішніх справ;
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3379-5036>;

Вадим Владиславович ПІДДУБНИЙ,

аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін
факультету № 6 Харківського національного
університету внутрішніх справ

ЩОДО КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ

Економічна злочинність як складне соціальне явище у суспільстві має як загальні, так і конкретні специфічні ознаки, що дозволяють їх класифікувати і систематизувати для цілей пізнання. Тому вона служить предметом дослідження цілого ряду правових наук, серед яких кримінальне право, криміналістика, кримінологія, юридична психологія, оперативно-розшукова діяльність та інші, які покликані сприяти ефективному вирішенню проблеми протидії економічній злочинності шляхом своєчасного і якісного виявлення і розслідування злочинів. Кожна з цих наук використовує притаманну їй систему понять, оцінок та категорій, дає свою характеристику злочинної події, акцентуючи увагу на найсуттєвіших рисах цього небезпечного соціального явища.

Довгий час учені-криміналісти виходили лише з кримінально-правової класифікації економічних злочинів, але звернули увагу, що на жаль, така класифікація не завжди відповідним чином відбиває проблеми криміналістичної теорії і слідчої практики. Криміналісти вважають, що сьогодні існує необхідність у вивченні структури економічних злочинів, побудові їх криміналістичної класифікації. Виявлення та розслідування злочинів передбачають з'ясування їх сутності, місця в системі кримінальних правопорушень та визначення їх взаємозв'язків [1, с. 408].

На думку науковців, без логічно обґрунтованої криміналістичної класифікації злочинів побудувати систему окремих криміналістичних методик неможливо [2, с. 14; 3, с. 148]. Тому запропонування криміналістичної класифікації економічних злочинів сприятиме формуванню їх криміналістичних характеристик та розробці окремих криміналістичних методик.

На даний час питання криміналістичної класифікації злочинів економічної спрямованості знаходиться на стадії розробки. В ході його дослідження враховуються чинники, пов'язані зі специфікою злочинної діяльності, появою нових способів вчинення та приховування даної категорії злочинів. Оскільки основною функцією такої класифікації є значущість для побудови теоретичних і практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності розслідування цих злочинів, підстави їх класифікації мають відображувати перш за все суттєві у криміналістичному сенсі риси відповідної злочинної діяльності. Серед таких підстав науковці виділяють особливості суб'єктів, способи вчинення